

*А. В. Димчук,
асистент кафедри економіки підприємства, Чернівецький
торговельно-економічний інститут КНТЕУ;
аспірант, Київський торговельно-економічний університет*

ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ ЗМІН РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті визначено роль регулювання в розвитку туризму. Досліджено механізми формування туристичної політики держави та принципів її реалізації на прикладі досвіду зарубіжних країн. На цій основі зроблені певні пропозиції, зокрема розглянуто державно-приватне партнерство як підхід до формування та принцип реалізації туристичної політики держави.

The article defines. The mechanisms of formation of tourism policy and principles of its implementation on the example of the experience of foreign countries are investigated. On that basis certain suggestions are made, in particular, the public-private partnership as an approach to the forming and principle of implementation of tourism policy of the state.

Ключові слова: туризм, державне регулювання ринку, державне регулювання туристичної сфери, туристична політика держави, реалізація туристичної політики держави, державно-приватне партнерство.

ВСТУП

Туризм є однією з найбільш динамічних та перспективних галузей світової економіки. Розвиток туристичного бізнесу дозволив багатьом країнам з менш привабливими, ніж в Україні, природними та культурно-історичними передумовами підвищити рівень соціально-економічного розвитку. Наявні туристичні ресурси сприяють входженню України на світовий туристичний ринок. Однак навіть значний туристичний потенціал ще не дає гарантії успішного розвитку туристичної індустрії.

Успішний розвиток туризму в державі надає широкі можливості для забезпечення зайнятості населення за рахунок створення нових робочих місць. Завдяки туризму розвиваються місцеві об'єкти та інфраструктура, відроджуються культурні та історичні традиції. Він сприяє покращенню збалансованості економіки, адже не тільки залучає до створення туристичного продукту більшість галузей економіки (таких як будівництво, транспорт, зв'язок, комунальне господарство, сільське господарство, легка та важка промисловість та ін.), а й суттєво стимулює їхній розвиток; являє собою потужний об'єднувальний фактор щодо досягнення взаєморозуміння між різними мовними і релігійними групами, укріплення національної єдності та культурної інтеграції.

Однак, разом з тим Україна, маючи усі передумови для розвитку туризму, не приділяла належної уваги розвитку цієї галузі економіки. Аналіз стану вітчизняного туристичного ринку свідчить про те, що розвиток туризму в Україні перебуває лише на початковій стадії. Збільшення потоків внутрішнього та в'їзного туризму нині уповільнюється через низку негативних факторів, до яких належать:

недостатній розвиток туристичної інфраструктури; недостатня розробленість нормативно-правової бази; економічна та політична нестабільність; обмеженість асортименту запропонованих послуг; недосконалість реклами українських туристичних центрів за кордоном тощо. У зв'язку з такою ситуацією питання проведення якісної оцінки та вдосконалення існуючих механізмів державного регулювання національної туристичної сфери набувають актуальності. Так, для підвищення ефективності роботи туристичної сфери економіки необхідно регулювати цей процес як на загальнонаціональному рівні, так і в регіонах.

Зазначені проблеми неможливо вирішити без ефективного регулювання ринку та туристичної сфери взагалі. Усе це має сприяти створенню конкурентоспроможного національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби вітчизняних та іноземних туристів і забезпечити на цій основі комплексний розвиток регіонів України за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини.

Зокрема, велике значення має активна політика держави щодо підтримки туристичної сфери, її розбудови і розвитку за рахунок налагодження партнерських відносин з приватним сектором економіки, метою яких є розвиток туристичної інфраструктури, створення умов для підвищення привабливості регіонів для іноземних і внутрішніх туристів, підвищення якості туристичних послуг, забезпечення їх комплексності.

Багато українських та зарубіжних вчених і фахівців туристичної галузі приділяють значну увагу дослідженню комплексу проблем, пов'язаних з ефективним розвитком туризму в Україні, питаннями планування, регулювання,

організації та налагодження ефективної роботи туристичної індустрії, належного використання наявного туристичного потенціалу, формування кластерних об'єднань у галузі туризму тощо. Ці питання досліджували у своїх працях В.І. Азар, А.Ю. Александрова, М.А. Анан'єв, Г.Т. Балабанов, А.Б. Гайдук, А.С. Гринів, А.П. Дурович, П.В. Жук, І.В. Зорін, Г.П. Каверін, В.А. Квартальнов, В.Ф. Кифяк, В.М. Козирев, М.П. Крачило, А. Незгода, Г.А. Папірян, Н.О. П'ятицька, В.С. Сенін, Т.І. Ткаченко, А.М. Шульгіна, І.М. Школа та інші автори.

Проте, на сучасному етапі ще не доведено залежність рівня розвитку туризму від ефективності державного управління цією сферою економіки; не повністю виявлено вплив механізмів державного регулювання на підвищення соціальної та економічної ефективності туристичної галузі, що є важливим елементом у процесі входження нашої держави на світовий туристичний ринок. Дещо звужено розглядаються питання вибору оптимальних шляхів розвитку національного туризму, організації і регулювання туристичної сфери з боку органів державної влади.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є визначення ролі регулювання розвитку туризму, а саме: форм регулювання ринку туристичних послуг — ринкового саморегулювання та державного управління та координації.

Дослідження туристичної політики держави та принципів її реалізації на прикладі досвіду зарубіжних країн. Державно-приватне партнерство як підхід до формування та принцип реалізації туристичної політики держави.

РЕЗУЛЬТАТИ

Між ринком туристичних послуг і зовнішнім світом, у якому він існує, є певні взаємозв'язки, отже можна стверджувати, що ринок туристичних послуг — це відкрита система, якою можна і потрібно управляти.

Управління ринковою моделлю розвитку туризму може здійснюватися через два основних механізми: по-перше, через ринкове саморегулювання шляхом досягнення рівноваги попиту та пропозиції; по-друге, через введення певних механізмів державного управління та координації. Причому в другому випадку мова йде як про державне регулювання, так і про самоорганізацію господарюючих суб'єктів через створення туристських об'єднань і асоціацій. Так, не лише держава здійснює управління та регулювання. Політику туризму створюють також і недержавні установи (громадські об'єднання), такі як туристичні спілки та об'єднання.

Важливість розвитку туризму для національної і регіональної економіки визначає його державне регулювання. Отже, державне регулювання ринку — втручання держави у функціонування ринкових механізмів, вплив на економіку шляхом адміністративних, економічних та інших методів. Воно включає закони, формальні й неформальні розпорядження і допоміжні правила, що встановлюються державою, а також недержавними організаціями або організаціями саморегулювання, яким держава делегувала регуляторні повноваження.

Державне регулювання ринку туристичних послуг направлено, в першу чергу, на суб'єктів ринку, а саме — на туристичні фірми. Воно покликане забезпечити для них рівноправні конкурентні умови, запобігти використанню недобросовісних засобів і методів боротьби. З іншого боку, здійснюється попередження і припинення зловживань домінуючим і монополічним становищем на ринку.

Також державний контроль має на меті захистити інтереси суспільства від витрат комерційної діяльності підприємств. Не завжди прибутковий бізнес покращує якість життя людей, яким він служить. В інтересах всього суспільства державні установи розробляють рекомендації по боротьбі із забрудненням навколишнього середовища, використанням застарілого обладнання і т. д. [4, с. 128]

Зв'язок між політикою і ринком туристичних послуг полягає в тому, що держава керує туризмом, а туристична активність вимагає втручання з боку держави. Цей фактор при різних формах державного управління проявляється по-різному.

Так, у державі з соціально-ринковою економікою свобода дій кожного індивіда обмежується на користь добробуту всіх членів суспільства. Держава втручається для того, щоб забезпечити і розширити матеріальний добробут широких верств населення [3, с. 52.]. Тут туризм підпорядковується державному регулюванню і управлінню, і держава формує політику туризму. Туристична політика держави — це діяльність держави з розвитку туристичної індустрії і суб'єктів туристичного ринку, вдосконалення форм туристичного обслуговування громадян і зміцнення на їх основі свого політичного, економічного і соціального потенціалу. Туристична політика держави є сукупністю форм, методів і напрямів впливу держави на функціонування сфери туризму для досягнення конкретних цілей збереження та розвитку народногосподарського комплексу. Механізм реалізації туристичної політики держави включає [2, с. 14]:

— вироблення концепцій розвитку туризму;

— складання цільових програм з розвитку туризму як на рівні держави в цілому, так і на рівні окремих регіональних ринків;

— розробку конкретних заходів для досягнення поставленої мети;

— державне регулювання туристичної діяльності.

Основними напрямками туристичної політики є захист прав подорожувальників, інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту і всіляка підтримка внутрішнього та в'їзного туризму. Форми такої підтримки варіюються від прямих інвестицій, що спрямовуються на формування туристської інфраструктури, витрат на підготовку кадрів, наукове та рекламно-інформаційне забезпечення просування національного туристичного продукту на світовому ринку до податкових і митних пільг, що стимулюють приплив інвестицій, розвиток внутрішнього та в'їзного туризму [2, с. 14].

Державна політика туризму створюється на всіх рівнях: країни, області, району. Вона може бути спрямована на [3, с. 52]:

— виділення економічних і суспільно-політичних умов, необхідних для

цілеспрямованого розвитку туризму;

— підвищення конкурентоспроможності та потужності туристичної економіки;

— створення передумов, необхідних для залучення в туризмі більшої кількості населення;

— розширення співробітництва в сфері міжнародного туризму.

Варто зазначити, що державна туристична політика є однією з основних ланок процесу розвитку будь-якої економіки і залежить від ряду взаємодіючих елементів політики, які так чи інакше впливають на туризм. Це економічна політика, політика пасажирських перевезень, соціальна політика, територіальна політика, політика культури та політика дозвілля. Таким чином, державне регулювання у сфері туризму може здійснюватися шляхом дії на розширення ринку туристичних послуг і здійснення відповідної політики.

Звернімо увагу на значні розбіжності у проведенні політики розвитку туризму між індустріальними країнами і країнами, що розвиваються. У багатьох індустріальних країнах, де рівень безробіття високий, туризм є пріоритетним чинником щодо створення великої кількості робочих місць. Саме тому уряди цих країн приділяють значну увагу політиці відновлення вже існуючих туристичних продуктів і пошуку нових ресурсів для розвитку туризму, територій, захисту довкілля. Однак особливе місце в розвитку туризму цих країн посідає політика просування туристичного продукту за кордоном для залучення іноземних гостей у країну і тим самим виправдання великих інвестицій у розвиток міжнародного туризму. На відміну від розвинутих країн, країни, що розвиваються, не мають достатніх фінансових коштів для проведення активної політики просування туристичного продукту і не мають змоги залучити досить велику кількість туристів із-за кордону та завдяки цьому одержати достатній обсяг коштів для розвитку інфраструктури туризму [5, с. 66].

Як свідчить практика, в реалізації державної політики варто переймати досвід країн з більш розвинуеною туристичною галуззю. Так, наприклад, принципами сучасної туристичної політики Франції є децентралізація, делегування повноважень органам місцевого самоврядування, підтримка місцевих ініціатив, розвиток усіх форм соціального туризму, принцип всебічної співпраці між владою, територіальними громадами та підприємцями в галузі туризму; створення Національного комітету якості та товарних знаків у галузі туризму; реформування фінансової та податкової політики стосовно діяльності підприємств, які надають послуги щодо розміщення (готелі, хостели, туристичні бази тощо); впровадження в туристичній галузі системи п'ятирічних контрактів "держава — регіони"; створення органами місцевого самоврядування і суб'єктами туристичної діяльності змішаних підприємств для управління такими важливими й складними в обслуговуванні об'єктами, як палаци, канатні дороги, розважальні центри [1, с. 23].

Особливу увагу хочемо звернути саме на принцип всебічної співпраці між владою, територіальними громадами та підприємцями в галузі туризму, який є

запорукою успіху будь-якої політики взагалі. Туристична політика є системою, в межах якої сполучаються інтереси комерційних підприємств, некомерційних установ та держави, спрямовані на задоволення потреб населення в послугах туризму, на реалізацію економічних, політичних, соціокультурних та екологічних, просвітницьких та інших функцій туризму. Останнім часом в Україні все більшою популярністю набуває державно-приватне партнерство. З огляду на це нещодавно Президентом України був підписаний Закон "Про державно-приватне партнерство". Проектом передбачається визначити правові, економічні та організаційні засади реалізації державно-правового партнерства в Україні. Отже, для всіх галузей економіки, в т.ч. і для туристичної, відкриваються нові перспективи та можливості. Важливість державно-приватного партнерства в туристичній сфері зумовлено необхідністю його розвитку як однієї з ефективних форм концентрації ресурсів влади, бізнесу і населення для вирішення завдань з розвитку туризму.

ВИСНОВКИ

Так, держава відіграє важливу роль у регулюванні й контролі за сферою туризму, а також, якщо буде потреба, стимулює й підтримує його розвиток.

Формування політики туризму є важливим чинником. В умовах соціальної ринкової економіки держава прямо або опосередковано спрямовує розвиток туризму. Ефективність державної туристичної політики відбивається в характері туристичного процесу і позначається місцем, яке займає в ньому національний туристичний ринок, та прибутковістю індустрії туризму, її прямим та опосередкованим внеском у національну економіку.

Функціонування індустрії туризму скеровується національною туристичною політикою, мета якої полягає в кординації бізнесових та державних зусиль задля ствердження позицій країни в світовому туристичному процесі, в світогосподарських соціально-економічних та соціокультурних системах. Важливість державно-приватного партнерства в туристичній сфері зумовлена необхідністю його розвитку як однієї з ефективних форм концентрації ресурсів влади, бізнесу і населення для вирішення завдань з розвитку туризму.

Література:

1. Алексеева Ю.В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції: автореф. канд. наук з держ. упр. / Ю.В. Алексеева. — Одеса, 2005. — 23 с.
2. Балабанов И.Т., Балабанов А.И. Экономика туризма: учеб. пособие. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 173 с.
3. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: учеб. пособие. — 2-е изд., перераб. — Мн.: Новое знание, 2001. — 432 с.
4. Котлер Ф., Боуэн Дж., Майкенз Дж. Маркетинг. Гостеприимство и туризм: учебник для вузов / Пер. с англ. под ред. Р.Б. Ноздревой. — М.: ЮНИТИ, 1998. — 787 с.
5. Рудь Н. Инвестиции в туристско-рекреационную сферу: зарубежный опыт и потенциал российских регионов / Н. Рудь // Мировая экономика и международные отношения. — 2007. — № 7. — С. 66.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2010 р.